

14. Костельник Г. [Рец. на:] Сліпий Й. Св. Тома з Аквіну і схолястика.// Нива. - 1925. - Ч. 20. - С. 341-343.
15. Сліпий Й. У відповідь // Богословія. - 1925. Кн. 4. - С. 341-343
16. Сліпий Й. Іще на схолястично-догматичні теми (По поводу рецензій о. др. Костельника). // Богословія. - 1926. Кн. 3. - С. 306-317.
17. Сліпий Й. Спомини / За ред. І. Дацька, М. Горячої. - Львів-Рим, 2014. - 608 с.
18. Вдовина Г. Сущее и реальность в метафизике Франсиско Суареса.// Суарес Ф. Метафизические рассуждения. - М., 2007. - С. 87-220.
19. Костельник Г. Християнська апольоґетика. - Львів, 1925. - 174 с.
20. Костельник Г. Матеріалізм. // Костельник Г. Ultra posse. Вибрані твори.- Ужгород, 2008. - С. 206-298.
21. Костельник Г. Нова доба нашої Церкви.- Львів, 1926. - 16 с.
22. Дашкевич Я. Гавриїл Костельник– постать складна чи ускладнена?// Гавриїл Костельник на тлі доби: пошук істини. Збірник наукових праць. - Львів-Ужгород, 2007. - С. 289-295.
23. Сліпий Й. Нарис історії середньовічної (схолястичної) філософії. - Рим, 1991.- 183с.
24. Музичка І. Початки української богословської науки в двадцятому столітті і Блаженіший Патріярх Йосиф. - Рим, 1978. - 55 с.

УДК 130.2

Гуржи Володимир. Сучасний стан проекту «русский мир» і наслідки його реалізації в Україні

***Анотація.** У статті інтерпретується цей проект як нова форма російської національної ідеї, яка завжди мала релігійно-міфологічне ядро та була пов'язана з уявленнями про якусь обраність російського народу.*

З ідеологічної точки зору доктрина "Русский мир" є варіантом релігійно-мотивованої ідеології, що апелює до православних цінностей, специфічно осмисленої російської історії, російської мови як маркера територій, на які проект спрямований. Ці параметри дозволяють ідентифікувати доктрину "Русский мир" як один з варіантів постсекулярних глобальних релігійно-політичних проектів.

Переважає більшість радянських ритуалів та практик були "всмоктані" "Русским миром" і в переосмисленому вигляді продовжують зберігатися та функціонувати в сучасній Росії XXI століття. Але тепер, із втратою сакральності першого з ключових радянських свят - Дня Жовтневої революції - функцію "початку нового світу" перебрало на себе свято Дня Перемоги (9 Травня). Ця функція закріплюється в колективній пам'яті народу через проведення щорічних військових парадів, історичну реконструкцію ключових битв Другої світової війни, поширення та утвердження в суспільній свідомості думки про визначальну роль російського народу у здобутті перемоги над гітлерівською Німеччиною як абсолютним злом. Постійно відтворюючи екзистенційно граничну ситуацію, держава впливає на ключову потребу своїх громадян у відчутті глобальної безпеки. Ці уявлення в сумі показують нові технології розгортання конфліктних ситуацій, засновані на глобальній конкуренції в площині цінностей.

Ключові слова: Колективна пам'ять, травма, безсмертний полк, «русский мир», цінності.

Abstract. *In the author's article Volodymyr Hurzhy "The current state of the project "Russkyi mir" and the consequences of its implementation in Ukraine" interprets the project "Russian measure" as a new form of the Russian national idea, which always had a relational-mythological core and was associated with ideas about choices Russian people.*

From the ideological point of view, the doctrine of the "Russkyi mir" is an option of a religiously motivated ideology appealing to the Orthodox values, specifically meaningful Russian history, the Russian language as a marker of the territories to which the project is directed. These parameters make it possible to identify the "Russkyi mir" doctrine as one of the options for post-secular global religious-political projects.

The vast majority of Soviet rituals and practices were "absorbed" by the "Russkyi mir" and continue to be preserved and function in modern Russia in the 21st century in a re-imagined form. But now, with the loss of sacrality of the first of the key Soviet holidays - the Day of the October Revolution - the function of "the beginning of a new world" took over the holiday of the Victory Day (May 9). This function is enshrined in the collective memory of the people through the annual military parades, the historical reconstruction of the key battles of the Second World War, the spread and consolidation in the public consciousness of the thought of determining the role of the Russian people in gaining victory over Hitler's Germany as an absolute evil. Constantly reproducing an existentially marginal situation, the state affects the key need of its citizens in the sense of global security. These representations in total show new technologies for the deployment of conflict situations, based on global competition in the plane of values.

Key words: *collective memory, trauma, immortal regiment, Russian world, values.*

Постановка питання. Конфлікт на Сході України ні в якому разі не можна розглядати як релігійний. Проте саме використання релігійної риторики та маркерів для актуалізації потенційних загроз граничним цінностям багато у чому вплинуло на мобілізацію широких мас населення саме у перші місяці конфлікту, тобто у найгострішу його фазу [1]. З приводу мобілізаційного потенціалу релігії український дослідник О. Шевченко наголошує: “Що стосується релігії як політтехнологій..., як інструмент мобілізації вони не можуть не нести в собі екстремістського заряду... Масштаби його поширення залежать від того, чи вдасться політтехнологам перетворити релігію в основний (або домінантний) інструмент соціальної, національної або цивілізаційної ідентичності..., заради якої використовують такі риси релігії, як вища легітимація, максималізм вимог, претензії на власну винятковість, істинність і чистоту і повну відмову в цьому представникам інших релігій і інших форм ідентичності.” [2, с. 266]. Олексій Шевченко видав цей текст 2004 року,

сьогодні ми бачимо, що його праця певною мірою відображає механізми впровадження ідей доктрини «Русский мир» і мобілізації населення під час «русской весны», подій на Донбасі, що відбулися навесні 2014 року.

Зазначена нами особливість ціннісного вакууму, що утворився після розпаду СРСР (3), так само входила до сфери досліджень О. Шевченка. «Релігія може зіграти істотну роль в статусі каталізатора масових екстремістських настроїв, особливо в ситуації "ціннісного вакууму", - наголошує він [2, с. 258]. На жаль, більшість українських дослідників залишили поза увагою подібну перспективу роздумів, хоч у 2004 році, хоч і в 2013. Події на Донбасі для багатьох стали справжньою несподіванкою.

Так само слід виокремити праці російського дослідника М. Рикліна, учня М. Мамардашвілі, який у 1990-х і на початку 2000-х роках, доволі послідовно робив наголос на ціннісному вакуумі і радянському минулому населення колишніх республік: «Комуністична віра, звичайно, ослабла, але списувати її з рахунків зарано... Комунізм буде живий доти, поки існує "нова людина" - продукт атеїстичної віри... "Нова людина", вихована в СРСР, не схожа на безкорисливого, відкритого світу суб'єкта, який марився утопістам. Атеїзм навчив її не рахуватися з потойбічними сподіваннями, а революційна пильність вилікувала від моральних зобов'язань... При цьому вона нехтує інтересами інших в масштабах, яких не допускає цивілізоване суспільство.» [4, с. 116]. М.Риклін наголошував, що така людина може бути схильна до фундаменталізму і навіть шовінізму.

З роздумів цих двох дослідників можна зробити припущення, що для людей у пострадянських країнах, які перебувають у стані ціннісного вакууму, можлива і навіть характерна ситуація, коли їх запити на отримання системи цінностей, яка відповідає на фундаментальні питання «хто ми?», «що ми будемо?» і «як цього досягти?», отримують відповідь у вигляді релігійно мотивованого проекту: «З одного боку, жодна зі світових релігій не стверджує деструктивної соціальної поведінки як норми для своїх adeptів. З іншого, основний постулат про трансцендентність Бога, що ріднять всі види монотеїстичних релігій, драматична опозиція небесне / земне, есхатологічні і апокаліптичні мотиви Кінця Світу безперечно створюють можливості для того, щоб релігійно мотивована деструктивна дія в певному контексті знайшла символічний вимір священного» [2] - уточнює О. Шевченко (2). Відтак, такий проект мав би відношення не до якоїсь конкретної релігії, а, використовуючи релігійний інструментарій, апелював би до цінностей, що мають релігійне осердя, а відтак претендують на глобальний характер і можуть мати граничний характер у розумі своїх adeptів. При цьому дослідники водночас вказували і на можливий деструктивний характер такої системи цінностей.

Мета статті - показати, що "русский мир" є не ситуативно сконструйована доктрина, покликана мобілізувати своїх прихильників під прапори «русской весны», а довгостроковою стратегією, яка продовжує цілеспрямовано розвиватися і нести загрозу Україні й іншим суміжним державам.

Виклад основного матеріалу. Події, які відбулись навесні 2014 року на Донбасі, автор пропонує вважати “жорстким сценарієм” впровадження проекту “русского мира”. Ті події поставили ряд викликів і важливих питань для розробників та ідеологів проекту “русский мир”, на які їм необхідно знайти вичерпні відповіді. Наприклад, один з таких ідеологів Олексій Міллер зауважує: “Концепція «русского мира», з одного боку, знаходиться у глибокій кризі, а з іншого, набрала інерцію, вкоренилася в суспільній свідомості. У 2014 р. ситуація різко змінилася, а потім - ще раз. У 2014 р. багато хто вважав, що Крим - це початок великого шляху, «русской весны», але з часом стало зрозуміло, що це не так і що необхідне творче переосмислення, переформулювання концепції «русского мира». Треба зрозуміти, що пішло не так, а що - так” [5]. Загроза “русского мира” національній безпеці суміжних держав, в першу чергу Україні, стала очевидна і не викликає сумнівів, проте так само були окреслені виклики у середині самої Росії, наприклад, питання про “русскую идентичность”, чи не розмивається вона і не зникає у межах “русского мира”? Так само, дуже актуальним і вагомим залишається питання російських мусульман і православного населення загалом, питання, в якому “мире” будуть жити вони?

Розмірковуючи про ці тенденції і виклики російський публіцист і радянський дисидент Гліб Павловський говорить: “Більш різючі справи з «русским миром». Неологізм був присутній в офіційному вжитку як загальна назва програм стимулювання російської мови і культури за кордоном, як раптом він став позначати домагання. Настільки докладне, що президент РФ публічно заперечує наявність різниці між українцями і росіянами - «это один народ». Чи означає це, що ми розмиваємо Росію в «русском мире», одночасно заперечуючи нації, що виникли при розпаді СРСР?” [6]. Трохи згодом він доповнює свої роздуми так: “Ми описуємо Росію як щось передбачене, спроектоване і побудоване. Такі описи неприйнятні для країни, посталої після вирахування республік з СРСР. РФ успадкувала слабкість у владі, економіці і ресурсах. Слабкість і стала установчим фактором, а могутність, сила - мрією, мету якої не уточнювали” [6]. І тут варто дуже добре розуміти, що весь перелік проблем, пов’язаних з національним самоусвідомленням, ідентичністю, а також колективною пам’яттю, які актуальні для всіх пострадянських республік, актуальні так само і для РФ.

Тодішнє керівництво Росії певне не планувало стати незалежною державою в отриманих на 1991 рік кордонах. Так само, частина населення

РФ, які виступали за демократичні зміни у державі, підтримували “перебудову” і сприймали розпад СРСР як власну перемогу і початок шляху до лібералізації країни, були дещо спантеличені, коли у США проголосили свою перемогу у “холодній війні” і розпад СРСР, як наслідок цієї перемоги. Відомий американський вчений Ф. Фукуяма взагалі оголосив “кінець історії”, адже вважав, що ліберальний уряд і є еталонною і кінцевою моделлю управління і державного устрою, що власне й підтвердив розпад СРСР. Подібні дії можна описати словами З. Баумана: “Коли ви будете новий покращений порядок, неминуче деякі категорії людей виявляться зайвими, вони - відходи будівництва нового порядку... єдиним постійним аспектом, атрибутом нашої дійсності є нестабільність, єдиною упевненістю, якою ми володіємо напевно, є невпевненість.” [7]. У США мова не йшла про припинення “Холодної війни” через “перебудову” і демократичні зміни у СРСР, а розпад СРСР, як прагнення націй до самовизначення, домінуючою біла теза про повну перемогу цінностей Західного світу над радянськими, що лише поглибило ціннісний вакуум і закріпило у розумі населення СРСР ідею “непотрібності” радянської людини. З. Бауман у одній зі своїх лекцій наводить приклад подібної “спантеличеності”: “Коротенько я б назвав це поняття *interregnum*, це в перекладі на російську мову, щось на зразок «міжцарів'я» або «міжвладдя»... Тит Лівій описує створення Риму, першим володарем якого був Ромул, який керував Римом протягом 38 років - це дуже довгий період... І коли він помер, то настало щось на зразок загального і повного остовпіння: що робити? Всі закони, які існували в Римі до цього, здавалися людям несуттєвими, тому що були тісно пов'язані з особистістю Ромулуса... Це був перший період, до якого застосували поняття *interregnum*. Що особливого в цей період: старі права вже не зобов'язують, а нових ще немає. Старий владар, який наглядав за виконанням права, вже не існує і ніхто не знає, якими будуть рішення, прийняті новим, тому що навіть особистість цього нового була невідома... Ленін, як вам відомо, говорив про революційну ситуацію, яка дуже нагадує поняття *interregnum*, так як означає, що колишня влада вже не може правити по-старому, а народ вже не хоче бути керованим по-старому” [7]. Радянська держава і вождь, як її уособлення і кінцева легітимація будь яких вчинків, зникли, а радянські люди залишились сама на сам з новою дійсністю.

Незалежність в отриманому вигляді, стала для іншої частини населення РФ, прихильників радянських цінностей, можливо, небажаною, проте однозначно досить травматичною. З цього приводу досить доречно звернутись до дослідження А. Баканової, яке присвячено виникненню особистісних криз, де вона зокрема зауважує: “...криза виникає якщо життєві події створюють потенційну загрозу задоволенню фундаментальних потреб і при цьому вони ставлять перед індивідом проблему, від якої він не може піти і яку не може вирішити в короткий час

звичними способами. Отже, суть особистісної кризи - це конфлікт між старим і новим, між звичним минулим і можливим майбутнім, між тим, хто ти є зараз і тим, ким би ти міг стати. Криза переміщує людину в маргінальне становище або нейтральну зону; становище, коли звичні стереотипи мислення і поведінки вже не працюють, а нових - ще немає... У цей період людина гостро відчуває відсутність внутрішньої опори, губляться зв'язку зі світом і з іншими людьми; колишні життєві цілі руйнуються, смисли втрачають свою цінність.” [8]. Саме розпад Радянського Союзу й утворив у розумі радянських людей таку кризу: радянські цінності і мотивації в одну мить були поставлені під сумнів і знецінені, утворився ціннісний вакуум, який необхідно було заповнити. Досить влучно охарактеризувала ситуацію, подібну до цієї, А. Ассман: “Однак існує ще одна причина повернення минулого... Ми маємо на увазі поняття травми. Травми як невиліковної душевної рани. Найяскравіший симптом її проявляється в тому, що травмований чоловік по руках і ногах пов'язаний якимись важкими подіями в минулому і це минуле завжди залишається з ним, підриваючи в ньому відчуття самоті і довіру до світу” [9]. Отже, однією з найголовніших проблем, що постали перед керівництвом РФ, була проблема ціннісного вакууму.

Потрібно було у досить короткий термін сформулювати/поновити у мисленні населення уявлення про “велику державу” і якимось об'єднати різні періоди історії РФ, які на перший погляд можуть здаватись взаємовиключними, а також виробити об'єднуючі смисли, для населення колишнього СРСР. “Ерік Х. Еріксон, у своїй класичній тезі, висунутій ще сорок років тому, позначив недуг, від якого страждали підлітки того часу, як «криза ідентичності» (сам цей термін був запропонований в роки війни і описував стан деяких психічних хворих, «втратили уявлення про самих себе і про послідовність подій»). «Криза ідентичності» у дорослої людини, зазначив Еріксон, є патологічним станом, що вимагає медичного втручання; в той же час це поширена і минула стадія нормального розвитку особистості, яка з високою ймовірністю природно завершується в міру дорослішання підлітка. На питання, яким має бути стан здоров'я людини, «як відчувається ідентичність, коли людина усвідомлює той факт, що вона у нього безумовно є», Еріксон відповів: «Вона проявляється як суб'єктивне відчуття деякої надихаючої цілісності і наступності» [10]. Отже, травма викликана розпадом СРСР, носила доволі тяжкий характер для населення саме в частині відсутності уявлення про “ціле” і наступність, адже Радянський Союз перестав існувати, а радянська людина залишилась у межах новоутворених національних держав.

У досить короткий термін Росія зі статусу наддержави у двуполлярному світі, перейшла до “регіональної сили” на пострадянському просторі. Проте фактичний стан речей не міг задовольнити запит населення на “велику державу”, з цього приводу російський дослідник

Микола Спаський зазначає: “Розумом ми, звичайно, розуміємо, що Росія - не Радянський Союз. У нас інші ресурси, непорівнянний потенціал і, як наслідок, інші можливості впливати на долі світу... Проблема полягає в тому, що росіяни не бачать для своєї країни іншої гідної долі в ХХІ столітті, крім як роль наддержави... Альтернативного бачення Росії - країни для себе, для своїх громадян - чомусь не проглядається” [11]. Розпад Радянського Союзу спричинив сум за “великою державою”, “втраченою батьківщиною” [Див.: 1], у період після Другої світової війни СРСР, як одна з країн переможниць, набув найбільшої могутності і з цього приводу М. Спаський говорить: “...статусом наддержави ми насолоджувалися з 1945 по 1990 рр.... Тобто ніякої багатовікової традиції наддержавності немає. Є звичка, і є пам'ять двох післявоєнних поколінь, які передали її своїм дітям, онукам, а нині і правнукам. Отже, мова йде не про те, щоб слідувати традиції, а про те, щоб переламати її, якщо ми хочемо, щоб Росія стала наддержавою” [11]. Підтримка колективної пам'яті і наступності для нових поколінь стає наразі одним з ключових аспектів у побудові проекту “русский мир”, як показав час і “жорсткий сценарій” для сталого впровадження проекту недостатньо просто один раз актуалізувати певний набір граничних мотивацій і цінностей, ідеологи проекту будуть намагатись поступово вкорінювати їх у розумінні населення і передавати наступним поколінням.

“Тут і зараз”, у кризовій ситуації, як наприклад під час “жорсткого сценарію”, у людей актуалізується дещо довільний набір цих самих мотивацій і цінностей, які взагалі можуть суперечити одна одній, але все ж дозволяють мобілізувати певну кількість населення. Фактично, ці дії описав П. Щедровицький, який наголошував: “Ми виходимо з того, що людське суспільство являє собою рефлексивну полісистему, в якій ідеї і уявлення, що використовуються людьми для осмислення свого минулого і проектування майбутнього, більш реальні, ніж фактичний стан справ. Уявлення є реальність...” [12]. Отже, якщо займатись цілеспрямованим вкоріненням визначеного набору настанов, то і під час мобілізаційних й кризових акцій, від населення, з більшою долею вірогідності, буде походити саме той відгук, на який розраховують. З іншого боку, потрібно розуміти, що у межах проекту “русский мир” використовується специфічно осмислена візія російської і світової історії, яка не підлягає верифікації для своїх носіїв і радше є предметом віри у релігійному сенсі [Див. 3]. Французький дослідник П'єр Нора з приводу дослідження колективної пам'яті зауважував: “Колективна пам'ять, глобальна, без кордонів, розмита і всеохопна, постає з віри, яка вбирає лише те, що її саму підтримує” [13, с. 189]. Тобто, така візія історії, власне легітимуює і стверджує російське сьогодення, що надає їй граничного статусу.

Тема Другої світової війни (Великої Вітчизняної) сьогодні є однією з важливих для існування і розвитку проекту “русский мир”, адже, попри

розпад СРСР, вона виконує інтегруючу функцію поряд із Православною Церквою Московського Патріархату, що дозволяє залишати колишні радянські республіки у єдиному смисловому просторі, щоразу актуалізуючи єдину колективну пам'ять. З цього приводу О. Міллер зазначає: “Одна з проблем з нашою ідентичністю полягала в тому, що в центрі колективної історичної пам'яті перебувала тема Великої Вітчизняної війни і перемоги в ній. При цьому вона була дуже сильно забарвлена в червоні комуністичні кольору, що й було однією зі складових кризового конфлікту. Країна і суспільство в цілому дуже творчо відреагували на цю кризу. Першою дуже цікавою пропозицією була георгіївська стрічка, яка як раз прибрала червоний колір... Ця стрічка, позбавивши символіку Перемоги атрибутів у вигляді серпа і молота, дозволила зв'язати гордість за військову перемогу з історичними спогадами більш раннього періоду... Інший символічний відповідь на цю кризу - «Бессмертный полк». На сьогодні ці дві відповіді чудово вирішили це завдання” [5]. Після девальвації комуністичної ідеології було необхідно розробити певні маркери, символи, приналежності до ключової події радянського періоду, і історії Росії загалом, проте які б, з одного боку, не були комуністичними, а з іншого - пов'язували дорадянський і радянський історичні періоди з сучасністю, і не виключали релігійну складову.

Приклад такого “конструювання” пам'яті наводить А. Ассман: “Російську революцію 1917 року Путін звів до простого перевороту, і головне свято країни, 7 листопада, було стерте з пам'яті російської культури. Його замінили іншим святом, 4 листопада, спішно сфабрикованими путінськими істориками, які, немов за помахом чарівної палички, створили нікому не відому (і, можливо, значною мірою висмоктаною з пальця) подію XVII століття, щоб запропонувати населенню країни нову, найближчу за календарем до давно вже улюбленого національного свята, дату” [9]. Тут мова йде про “День народної єдності”, свято яке запровадили у РФ у 2005 році до дня звільнення Москви від поляків Мініним і Пожарським, варто зауважити, що необхідність цього свята і до сьогодні викликає дискусію у Росії. Російський дослідник К. Султанов так само звертає увагу на подібні процеси і зазначає: “У парадигмі «безшовної» історії Росії як «могутньої держави» пам'ять про СРСР зближується з пам'яттю про імперську епоху, в рамках якоїсь континуальної величі: колосальні втрати у Другій світовій війні виправдовуються перемогою, 1917-й і 1991-й сприймаються не стільки як «обновленческие» і історично значні зрушення, скільки як тимчасові й випадкові періоди переривання єдиної історії.” [14]. Відтак такими діями сьогодні у РФ намагаються уніфікувати специфічно осмислену візію пам'яті і надати їй універсальний характер для своїх носіїв. З одного боку, це доволі складне завдання, з іншого ж - російська ідея завжди, хоча б частково, мала релігійне осердя і радянський період не

був винятком із такої перспективи роздумів. Відтак вивести набір певних уявлень колективної пам'яті у статус граничних мотивацій є цілком можливим.

Акція “безсмертний полк”, за даними на сайті фонду “Русский мир”, розпочалась стихійно 2007 року. Це так водночас і рік заснування самого фонду. Проте існує ще одна версія початку акції, а саме 2012 року: “У кожного з нас в родині є ветеран... І якщо кожен згадає про свого солдата, солдата зі своєї сім'ї, то це і буде шанс врятувати свято від формалізму. І передати нашу живу пам'ять нашим дітям, Людина подивиться на портрет своїх ветеранів, згадає або дізнається у рідних, яким вони були. Він, сподіваюся усвідомлює, що якби не цей конкретний предок - воїн, то його особиста сьогоднішня біографія могла стати іншою або взагалі б не відбулася, якби предок не зупинив фашизм. Ветеранів залишається все менше, але якщо їх нащадки візьмуть фотографії своїх, загиблих або після війни померлих солдат, і підуть з портретами до Меморіалу, то мертві знову будуть в загальному строю, знову прийдуть до Вічного вогню. І можуть приходити щороку, багато років, із спадкоємцями їх подвигу. Стануть безсмертними” [15]. Так описала свої думки щодо акції ініціативна група журналістів, які, власне, й виріши проводити такий захід 2012 року у місті Томськ.

Перспектива роздумів авторів дещо перетинається з дослідженнями М. Еліаде, який зазначав: “Теперішній ритуал не просто повторює попередній (який і сам є повторенням архетипу), а безпосередньо зістикуюється з ним і продовжує його - періодично чи ні” [16, с. 439]. Тобто, мова йде не просто про пригадування, а про переживання “того самого” моменту, одночасно зі своїми предками, реактуалізацію, або відтворення, подій відносно недалекого минулого. М. Еліаде з цього приводу наголошував: “У релігії, як і в магії, періодичність означає насамперед невизначене застосування містичного часу, який стає теперішнім. Усім ритуалам притаманне те, що вони відбуваються зараз, у цей момент. Час, коли відбулася подія, пригадуванням чи повторенням якої є відповідний ритуал, стає теперішнім, сказати б - “ре-презентується”, хай би яким віддаленим у часі його уявляли” [16, с. 440]. Тобто, практики відтворення, які ми розглядали при дослідженні радянського періоду середини 1960-х років [Див. 3], почали отримувати, окрім військового забарвлення у вигляді параду військової техніки, й інші смисли. Насамперед, актуалізується пам'ять про ветеранів (тобто первинних носіїв інформації), аналізуючи передачу пам'яті, Ян Ассман зауважував: “Пам'ять утворює в кожному окремому випадку "замкнуту систему", елементи якої взаємно підтримують і визначають один одного як у окремої людини, так і в рамках групи” [17, с. 38]. Такі дії стають необхідними зусиллями нащадків по підтриманню символічного світу і передачі наступності через колективну пам'ять.

Вже 2015 року ця акція була офіційно включена у програму святкування 70-річчя Перемоги у РФ, і колона пройшла Красною площею одразу після військового параду. За даними московської поліції у акції взяли участь більш як 500 тисяч людей. Загалом же акція проходить у 80 державах. Звичайно, що нащадки ветеранів наразі, без перебільшення, проживають по всьому світу, тому сьогодні для розробників і ідеологів проекту “русский мир” дуже важливим є налагодження спільного простору колективної пам’яті із співвітчизниками за кордоном, тобто мова вже йде не просто про розуміння такої необхідності, а про конкретний механізм впровадження. Тут буде дуже доречним звернутись до роздумів Яна Ассмана, який зауважував: “Якщо окрема людина - і суспільство - здатні зберігати в пам’яті тільки те, що піддається реконструкції як минуле в рамках даного теперішнього, значить, забуттю буде віддане саме те, для чого в цьому втрачені референціальні рамки. Іншими словами: індивідуальна пам’ять створюється в кожній окремій особистості завдяки її участі в процесах комунікації. Пам’ять є функцією залученості особистості в різноманітні соціальні групи, починаючи з сім’ї і закінчуючи релігійної і національної спільністю... Ми пам’ятаємо тільки те, що можемо повідомити і для чого можна знайти місце в рамках колективної пам’яті” [17, с. 37]. Відтак такими діями і акціями відбувається свого роду соціалізація людини поза простором популярної щоденної культури, незалежно від її фізичного місцезнаходження. Людина, яка приходить 9 травня на Парад у своїй країні, напевно що має при собі сучасний смартфон, який під’єднаний до стільникової мережі в має доступ до Internet. Проте ця людина безпосередньо перебуває у часі “того самого”, першого, 9 травня, отримує й передає пам’ять про свого ветерана, який перебуває з нею “тут і зараз”: “Пам’ять виникає у людини лише в процесі її соціалізації. Хоча “володіє” пам’яттю завжди лише окрема людина, ця пам’ять сформована колективом... Колективи не “володіють” пам’яттю, але обумовлюють пам’ять своїх членів. Навіть самі особисті спогади виникають тільки через комунікацію і взаємодію в рамках соціальних груп” [17, с. 36]. Таким чином, акцію “безсмертний полк” слід розглядати, як вагомий інструмент вкорінення і передачі колективної пам’яті, як у середині самої Росії, так і за її кордонами, а також побудови єдиного символічного простору серед нащадків учасників Другої світової війни (Великої Вітчизняної).

Висновки. Розпад Радянського Союзу створив ситуацію ціннісного вакууму в мисленні населення. Цінності, які ще вчора вважали підставою кінцевих мотивацій, сьогодні перестали існувати. Колишні радянські республіки почали створювати національні держави, а Росія спробувала перейти до ліберальних цінностей і ринкової економіки, що заново актуалізувало суперечку про Західні цінності всередині Росії. Саме як відповідь на подібні запити й почала формуватися доктрина “русский

мир». Як і її історичні попередники, вона містила у собі міфічне ядро, сформоване навколо тези про релігійну винятковість російського народу і була безпосередньою спадкоємицею радянської міфологеми про «нову історичну спільність *радянський народ*».

Доктрина "русского мира" є ідеологічною парадигмою осмислення російської історії та національного призначення - один з історичних варіантів «русской идеи», які успадковують доктрини «Третьего Рима», «Святой Руси», «Новой исторической общности», не підлягає, з точки зору її творців і адептів критиці, перевірці (верифікації) і виступає основою їх соціальної і національної ідентичності, яка відстоюється всім спектром доступних засобів і ресурсів.

Реалізація доктрини "русский мир" в Україні передбачає інтеграцію українських територій в смисловий простір, в якому українська історія та ідентичність практично повністю відсутні і тим самим веде до ліквідації української державності, в тому числі і в разі «м'якої» (суто ідеологічної) реалізації. Проект "русский мир" так само несе загрозу для всіх оточуючих РФ країн, тому що в рамках проекту їх суверенітет й існування в цілому ставиться під сумнів, адже вони тоді всі є частини єдиного простору «русского мира». Це робить необхідним поставити питання про більш детальне вивчення проекту «русский мир», який частково розпочався збіркою наукових статей "Русский мир" Кирила не для України" [], для мінімізації ризиків національній безпеці і територіальній цілісності України.

Список використаних джерел

1. Гуржи В. Ідеологеми «русского міра» в сучасних гібридних війнах // Гібридна війна: in verbo et in praxi – Вінниця: ТОВ «НіланЛТД», 2017.–С. 339–362
2. XXI век: мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной и национальной безопасности / Под научной ред. О.П. Лановенко. – К.: СтилоС, 2004. – 572 с.
3. Гуржи В. Релігійні мотиви смислового ядра радянської ідентичності // Схід. – 2017. – №6. – С. 79–85
4. Рыклин, М. Коммунизм как религия: интеллектуалы и Октябрьская революция. – М.: Новое литературное образование, 2009. – 136 с.
5. Миллер А. Ирредентизм и кризис национальной идентичности [Електронний ресурс] // Россия в глобальной политике. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.globalaffairs.ru/number/Irredentizm-i-krizis-natsionalnoi-identichnosti-19125>
6. Павловский Г. Неопознанные национальные интересы РФ [Електронний ресурс] // Россия в глобальной политике. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.globalaffairs.ru/number/Neopoznannye-natsionalnye-interesy-RF-19206>
7. Бауман З. Текущая модерность: взгляд из XXI года. Лекция Зигмунта Баумана [Електронний ресурс] // Гуманитарные технологии. – 2011. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/laboratory/doc/4992>
8. Баканова А. Искусство исцеления души: Этюды о психологической помощи: Пособие для практических психологов. Этуд IV. Психологическая помощь в особых случаях. Фрагмент 1. Личностный кризис [Електронний ресурс] // Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена. – 2001. – Режим доступу: <http://hpsy.ru/public/x1325.htm>
9. Ассман А. Трансформации нового режима времени [Електронний ресурс]. – 2012. –

Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2012/116/a4.html>

10. Бауман Зигмунт. Индивидуализированное общество. Часть II. Как мы думаем. Глава 11. Идентичность в глобализирующемся мире [Электронный ресурс]. – 2002. – Режим доступа до ресурсу: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/4993/5006>

11. Спасский Н. Остров Россия. Можно ли снова стать сверхдержавой и нужно ли это? [Электронный ресурс] // Россия в глобальной политике. – 2011. – Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/number/Ostrov-Rossiya-19202>

12. Щедровицкий П. Русский Мир и Транснациональное русское [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. – 2006. <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/2508>

13. Нора П. Момент "колективної пам'яті" // Теперішнє. – Нація. - Пам'ять. – Київ: КЛЮ, 2014. – С. 188–217

14. Султанов К. Гибридизация дискурсов, или Советизация постсоветского [Электронный ресурс] // Гефтер. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <http://gefter.ru/archive/21122>

15. Гигаури Д. И. Политика памяти в практике социального конструирования политической идентичности [Электронный ресурс] // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2015_10-1_13.pdf

16. Еліаде М. Трактат з історії релігій [Пер. з фр. Олексія Панича]. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. – 520 с.

17. Ян Ассман. Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Пер. с нем. М. М. Соколовской. - М.: Языки славянской культуры, 2004. - 368 с.

18. "Русский мир" Кирила не для України. Зб. наук. статей. За ред. проф. А.Колодного. - К.: УАР, 2014. - 343 с.